
*Marek Urbański**Muzeum Okręgowe w Sieradzu*

STAN I POTRZEBY BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH NA TERENIE ZDUŃSKIEJ WOLI

Wstęp

Choć w centrum Zduńskiej Woli krzyżują się granice czterech obszarów Archeologicznego Zdjęcia Polski, a pierwsze badania *stricte* archeologiczne prowadzono już 120 lat temu, to łatwo zauważyć, że na tak dużym terytorium, jak wspomniane miasto, dokonano stosunkowo niewielu odkryć. Autor w proponowanym artykule spróbuje stworzyć korpus stanowisk i głównych znalezisk, skorelować je z warunkami geograficznymi, geologicznymi, przyrodniczymi, tempem i rodzajem rozwoju osadnictwa w różnych okresach, w tym najważniejszym, jak się wydaje – od czasu założenia miasta po dzień dzisiejszy. Analiza tych danych w czasie i przestrzeni, być może pozwoli na poznanie przyczyn wspomnianego wyżej stanu rzeczy, a w związku z tym określenie sposobów na efektywniejsze poznawanie przeszłości Zduńskiej Woli metodami archeologicznymi.

Przeprowadzona analiza stanowisk *stricte* archiwalnych, tj. zapisanych na kartach KEZAL¹ powstałych w wyniku badań powierzchniowych podczas Archeologicznego Zdjęcia Polski, uzupełnionych przez autora o nierozpoznane do tej pory znaleziska znane z literatury wykazuje zaledwie 16 pozycji. Zostały one ujęte w zamieszczonej poniżej tabeli.

Odkrycia archeologiczne na terenie miasta

Odkrycia, znaleziska i badania archeologiczne na terenie Zduńskiej Woli należy podzielić na dwie grupy: zarejestrowane na kartach KEZAL (mapa 1) oraz zarchiwizowane wyniki badań wykopaliskowych i o charakterze nadzorów archeologicznych (mapa 2)². Zostaną one omówione głównie jako powiększający się z czasem zasób źródeł w przestrzeni miejskiej, a także w aspekcie chronologiczno-kulturowym.

Najwcześniejszym, a jednocześnie najstarszym chronologicznym materiałem, jest zespół zabytków krzemiennych schyłkowopaleolitycznej kultury świderskiej odkryty w 1905 r. przez Ludwika Kowalczewskiego (ryc. 1). Lokalizacja stanowiska jest niepew-

1 KEZAL – Karta Ewidencji Stanowiska Archeologicznego Lądowego.

2 Obie kategorie źródeł są przechowywane w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi (dalej: AWUOZ), skąd pochodzą prawie wszystkie dane, za udostępnienie których autor składa serdeczne podziękowania pracownikom ww. instytucji.

na – odkrywca przekazał, że było to „na zakręcie ku Szadkowi, obok budki dróżnika”³. Prawdopodobnie w tym samym miejscu, także w 1905 r. (?), a z pewnością w 1913 r., Kowalczewski odkrył podczas badań powierzchniowych materiały innych kultur z epoki kamienia i brązu, a także zabytki kultury przeworskiej z okresu rzymskiego⁴. Drugim z kolei zarejestrowanym znaleziskiem archeologicznym w Zduńskiej Woli było odkrycie w 1943 r. na ul. Kościelnej 16 prawdopodobnie nowożytnych napierśników. Dokonał tego przypadkowo w swoim ogrodzie piekarz Meier⁵. Po prawie czterdziestu latach ujawniono trzecie odkrycie – w 1982 r. na ulicy Srebrnej, „na zagonku”, znaleziono pół grosza Fryderyka Wilhelma II z 1797 r.⁶

Od 1983 r. ruszył kolejny etap rozwoju badań archeologicznych w Zduńskiej Woli – rozpoczęto planowe poszukiwania powierzchniowe w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski, nazywanego w skrócie AZP. Jak wspomniano wyżej, na terenie Zduńskiej Woli, a dokładniej w jej centrum krzyżują się granice czterech obszarów AZP: 69-46, 69-47, 70-46 i 70-47 (mapa 3). Z pośród nich dwa pierwsze pomijamy, bowiem na obszarze 69-46 nie ma żadnych stanowisk w granicach Zduńskiej, a na obszarze 69-47 Marcin Lewandowski – autor badań w 2002 r.⁷ – ułokował tylko jedno domniemane, archiwalne stanowisko Ludwika Kowalczewskiego, oznaczone zresztą numerem 2 w jego wykazie (patrz tabela 1).

- 3 M. Urbański, *Ludwik Kowalczewski (z notatek Mieczysława Krawczyńskiego)*, „Na Sieradzkich Szlakach” 1999, nr 1, s. 47; K. Cyrek, *Paleolit i mezolit na obszarze województwa sieradzkiego*, „Sieradzki Rocznik Muzealny” (dalej: SRM) 1990, t. 7, s. 11, 19.
- 4 A. Pelisiak, *Neolit na terenie województwa sieradzkiego*, SRM 1992 (1991-1992), t. 8, s. 11; tenże, *Początki epoki brązu na terenie województwa sieradzkiego*, SRM 1992 (1991-1992), t. 8, s. 30; H. Wiklak, *Kultura ceramiki sznurowej w Polsce środkowej*, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne” 1971, t. 1, s. 62; tenże, *Neolit w Polsce środkowej*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego” (dalej: PMMAE) 1975, seria archeologiczna, nr 22, s. 72-73, 78, 85; T. Łaszczewska, *Osadnictwo w okresie 10 000-1700 lat p.n.e.*, [w:] T. Łaszczewska, H.A. Ząbkiewicz-Koszańska, *Osadnictwo na terenie powiatu sieradzkiego w okresie starożytności*, „Studia i Materiały do Dziejów Ziemi Sieradzkiej” 1962, t. 1, s. 6, 18-21; też, *Osadnictwo w okresie od I w. p.n.e. do V w. n.e.*, [w:] T. Łaszczewska, H.A. Ząbkiewicz-Koszańska, *Osadnictwo na terenie powiatu sieradzkiego w okresie starożytności*, „Studia i Materiały do Dziejów Ziemi Sieradzkiej” 1962, t. 1, s. 6, 92-93.
- 5 M. Urbański, *Odkrycia i badania archeologiczne dokonane w czasie II wojny światowej w południowo-zachodniej części woj. łódzkiego*, „Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne” 2004-2005, t. 9, s. 313.
- 6 J. Piniński, *Zduńska Wola, woj. Sieradz*, [w:] J. Dąbski, E. Hanc-Maikowa, K.E. Natkański, J. Piniński, J. Zięba, *Znaleziska numizmatyczne zarejestrowane przez pracowników Działu Numizmatycznego Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi w latach 1981-1987*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria numizmatyczna i konserwatorska” 1989, nr 9, s. 228.
- 7 M. Lewandowski, *Obszar – AZP 69-47. I etap badań powierzchniowych. X-XI 2002*, AWUOZ,teczka AZP 69-47.

Natomiast badania Anny Kufel-Dzierzgowskiej i Marka Urbańskiego w 1983 r. przyniosły odkrycie w 1983 r. w południowo-zachodniej części miasta, na obszarze 70-46 czterech stanowisk o dość znacznej powierzchni. W 2010 r. jedno znalezisko dorzucił zespół Błażeja i Przemysława Muzolfów, którzy prowadzili pod Zduńską Wolą badania zlecone przez Generalną Dyрекcję Budowy Dróg i Autostrad.

Część południowo-wschodnia Zduńskiej Woli, leżąca na obszarze 70-47, została zbadana w 1986 r. przez Andrzeja Pelisiaka. Jego zespół doprowadził do odkrycia ośmiu stanowisk, z których Osmolin 2 ma niepewną lokalizację. Łącznie na tym etapie, uwzględniając uzupełnienia autora niniejszego artykułu, doliczyć się można 16 stanowisk archeologicznych (wykaz I, mapa 1).

WYKAZ I

MIASTO ZDUŃSKA WOLA

Stanowiska archeologiczne zewidencjonowane w zasobach WUOZ Łódź oraz znane z literatury uporządkowane według daty odkrycia

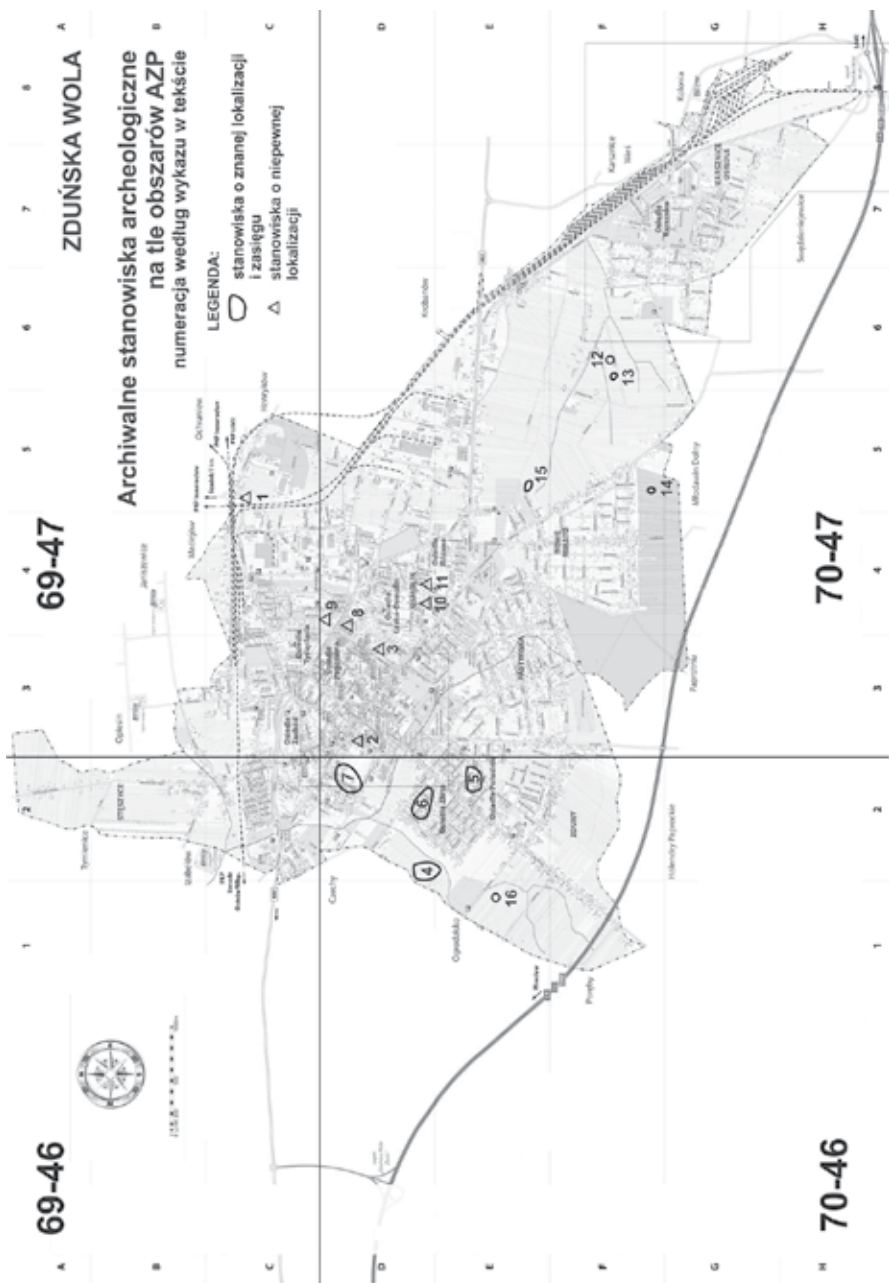
	Lp. w wykazie GEZA	Nr st. na karcie AZP	Nazwa st. na karcie AZP	Nr st. w obr. msc. na karcie AZP	Nazwa st. w GEZA	Nr st. w obr. msc. w GEZA	Nazwa st. w wykazie WUOZ/ Sieradz	Nr st. w obr. msc. w wykazie WUOZ/ Sieradz	Nazwisko badacza i rok badań
1.	13.	69-47/2	Zduńska W.	?	Zduńska W.	?	Zduńska W.	1	L. Kowalczewski 1905, 1913; M. Lewandowski 2002, EK Mez., Neol. KCS, KPL, KAK;WEB; KP
2.		70-47/-	Zduńska W.	-	-	-	-	-	Meier?, 1943, ul. Kościelna 16, ślad NOW, napierśniki
3.		70-47/-	Zduńska W.	-	-	-	-	-	?, 1982, ul. Srebrna
4.	1.	70-46/43	Zduny	2	Zduny	2	Zduny	2	A. Kufel-Dzierzgowska, M. Urbański 1983; osada NOW
5.	2.	70-46/47	Zduny	3	Zduny	3	Zduny	3	A. Kufel-Dzierzgowska, M. Urbański 1983; osada NOW
6.	3.	70-46/48	Zduny	4	Zduny	4	Zduny	4	A. Kufel-Dzierzgowska, M. Urbański 1983; osada NOW
7.	4.	70-46/49	Zduny	5	Zduny	5	Zduny	5	A. Kufel-Dzierzgowska, M. Urbański 1983; osada NOW

8.	6.	70-47/2	Zduńska W.	1	Zduńska W.	1	Zduńska W. albo Osmolin	2 2	A. Pelisiak 1986, ślad KAK (w wykazie WUOZ błędnie jako AZP 70-47/1)
9.	7.	70-47/3	Zduńska W.	2	Zduńska W.	2	Zduńska W. w wykazie błędnie 70-47/2	2	A. Pelisiak 1986, osada KCSZ
10.	8.	70-47/4	Osmolin	1	Osmolin	1	Osmolin	1	A. Pelisiak 1986, osada KP, RZ;
11.		70-47/5	Osmolin	2					A. Pelisiak 1986, cm KŁ, H (wg AK-D rzekomo błąd i chodzi o Osmolin pod Sieradzem, ale karta z zasobu nie jest wycofana)
12.	9.	70- 47/13	Śwędzieniejewice	1	Śwędzieniejewice	1	Śwędzieniejewice	1	A. Pelisiak 1986; EK ślad
13.	10.	70- 47/14	Śwędzieniejewice	2	Śwędzieniejewice	2	Śwędzieniejewice	2	A. Pelisiak 1986; osada NOW
14.	11.	70- 47/15	Nowe Miasto	1	Nowe Miasto	1	Nowe Miasto	1	A. Pelisiak 1986; osada KPL
15.	12.	70- 47/18	Nowe Miasto	2	Nowe Miasto	2	Nowe Miasto	2	A. Pelisiak 1986 pow. i 1988 wyk.; osada KPL
16.	5.	70- 46/57	Zduny	1	Zduny	6	Zduny	1/58	B. Muzolf, P. Muzolf 2010; EK ślad 1 wiór

Ryc. 1. Ludwik Kowalczewski (1866-1954)

Źródło: ze zbiorów autora

Ryc. 2. Stanowiska archiwalne na terenie Zduńskiej Woli
Źródło: oprac. autora

Badania archeologiczne na terenie Zduńskiej Woli

Jednym z wyników wspomnianej akcji AZP były pierwsze, jak się wydaje, badania wykopaliskowe na terenie Zduńskiej Woli. Przeprowadził je w 1988 r. wspomniany już Andrzej Pelisiak z Łodzi, który w dzielnicy Nowe Miasto przebadał ślady osady kultury pucharów lejkowatych⁸.

Kolejnych 78 punktów obserwacji archeologicznych koncentrowało się w centrum miasta i w jego najbliższej okolicy (mapa 2). Szczegółowy wykaz został przedstawiony poniżej. Trzeba podkreślić, że tylko znikomy procent przyniósł pozytywne wyniki pod względem archeologicznym. Poniżej przedstawimy te właśnie badania.

Po długiej przerwie (według zachowanych danych archiwalnych) ponowne badania, i to od razu w samym sercu miasta przy budowie nowego ratusza, przeprowadził w 2012 r. Marcin Lewandowski z Pabianic. Znalaziono wówczas relikty zabudowy śródmiejowej⁹. Zaraz potem Marek Urbański z Sieradza miał nadzór nad pracami wokół Placu Wolności i odkrył liczne zabytki z XVIII-XX w., a w 2015 r. na posesji Łaska 2 znalazł relikty nowożytniej zabudowy także z XVIII-XIX w.¹⁰ W badaniach w tym okresie brali udział oprócz wspomnianych już archeologów także Michał Beda z Pabianic, Krzysztof Janicki z Ozorkowa, Andrzej Wójcik z Łodzi, Piotr Momot z Łodzi, Krzysztof Starzyński z Wrocławia i Jakub Śliwiński z Sieradza.

Po roku 2015 powoli zwiększała się częstotliwość badań archeologicznych, ale dopiero w 2020 r. nastąpił skok ilościowy – przeprowadzono prace w 13 punktach. Wśród badaczy trzeba odnotować nazwisko Anny Oleszek z Rzeszowa. Na wyróżnienie zasługuje odkrycie materiałów krzemiennych z epoki kamienia dokonane przez Ewelinę Chołodowską-Kamińską z Rzeszowa wraz ze wspomnianą Anną Oleszek na posesji Braterska 8¹¹. Wynik pozytywny zanotowano jeszcze na ul. Dąbrowskiego 1¹². Reszta interwencji przyniosła wynik negatywny.

Kolejny sezon 2021 był absolutnie rekordowy – urząd konserwatorski nakazał badania w 24 punktach. W grupie badaczy pojawił się Przemysław Muzolf z Łodzi i wła-

-
- 8 A. Pelisiak, Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na osadzie kultury pucharów lejkowatych w Zduńskiej Woli-Nowym Mieście, stan. 2, Łódź 1988 (opracowanie w AWUOZ).
 - 9 M. Lewandowski, Nadzór archeologiczny podczas prac ziemnych związanych z budową ratusza miejskiego w Zduńskiej Woli na Placu Wolności w 2012 r., Pabianice 2012 (patrz uwagi w wykazie).
 - 10 M. Urbański, *Wyniki prac archeologicznych na Placu Wolności w Zduńskiej Woli w latach 2012-2013*, „Rocznik Zduńskowski” 2024, t. 2, s. 9-38; tenże, Zduńska Wola, ul. Łaska 2. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy przyłącza kanalizacyjnego w 2015 r., Sieradz 2015 (opracowanie w AWUOZ).
 - 11 E. Chołodowska-Kamińska, K.A. Oleszek, Wyrzedzające wykopaliskowe badania archeologiczne przed inwestycją pn. „Budowa budynku mieszkalnego jednorodzinnego z wiatą garażową, na dz. nr ewid. 588 (obr. 11) przy ul. Braterskiej 8 w Zduńskiej Woli”, Rzeszów 2020 (opracowanie w AWUOZ).
 - 12 M. Urbański, Zduńska Wola, ul. Dąbrowskiego 1. Sprawozdanie z badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy przyłącza ciepłego, Sieradz 2020 (opracowanie w AWUOZ).

śnie on dokonał odkrycia materiałów z XVI w. na ulicy Stawowej¹³. Jeszcze tylko w tym roku raz natrafiono na skromne materiały nowożytnie, gdy Marek Urbański prowadził badania na ul. Kolbego 3¹⁴. Jeszcze jednym zaś archeologiem, który dołączył w tym roku do badaczy Zduńskiej Woli, był Paweł Owczarek z Jadwinina.

W 2022 r. prowadzono prace tylko w 8 lokalizacjach. Przemysław Muzolf znalazł wówczas ceramikę wczesnośredniowieczną na ul. Tymienieckiej, a Jakub Śliwiński i Michał Szymański ślady osadnictwa z XVII-XX w. podczas budowy nowej ulicy kpt. Władysława Jachowicza¹⁵. Kolejny sezon to badania w 10 punktach. Mamy tu znaleziska relikwów zabudowy międzywojennej na ulicy Juliusza 5/9, secesyjne materiały z ulicy Getta Żydowskiego 5 i 7, a także ślady przedmieścia międzywojennego na ulicy Porębskiej. Wszystkich odkryć dokonał Marek Urbański¹⁶.

Wreszcie ostatni rok uwzględniony w niniejszym przeglądzie, tj. rok 2024. Udało się zgromadzić dane, wskazujące na pracę archeologów w 6 punktach. Czworo nowych na terenie Zduńskiej Woli badaczy: Konrad Kupis i Waldemar Stasiak z Łodzi oraz Bartosz Zgodziński i Weronika Bujnowicz-Zgodzińska z miejscowości Sokolniki-Las nie przysporzyli nowego materiału zabytkowego. Za to Marek Urbański dwukrotnie trafił na pozostałości późnonowożytniej zabudowy miejskiej na posesji Kolbego 15¹⁷.

Dla lepszego zobrazowania omawianego zagadnienia zamieszczono poniżej pełny wykaz opracowań archeologicznych.

- 13 P. Muzolf, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego na ul. Stawowej w Zduńskiej Woli, pow. zduńskowski, woj. łódzkie (AZP: 70-46), Łódź 2021 (opracowanie w AWUOZ).
- 14 M. Urbański, Zduńska Wola, ul. św. Maksymiliana Kolbego 3. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy domu w 2021 r., Sieradz 2022 (opracowanie w AWUOZ).
- 15 P. Muzolf, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w Zduńskiej Woli na ul. Tymienieckiej, dz. 91/4 pow. zduńskowski, woj. łódzkie (AZP: 70-46), Łódź 2022 (opracowanie w AWUOZ); J. Śliwiński, M. Szymański, Opracowanie wyników ratowniczych badań wykopaliskowych, przeprowadzonych na stanowisku Zduny 5 (AZP 70-46/49) w miejscowości Zduńska Wola, gm. loco, Sieradz 2022 (opracowanie w AWUOZ). Na marginesie trzeba stwierdzić, że autorzy opracowań nagminnie zamieniali nazwę ulicy Tymienieckiej na Tymieniecką.
- 16 M. Urbański, Zduńska Wola, ul. Juliusza 5/9. Sprawozdanie z badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy w 2022-2023 r., Sieradz 2023 (opracowanie w AWUOZ); tenże, Wstępne sprawozdanie z badań w Zduńskiej Woli, ul. Getta Żydowskiego 5 i 7, Sieradz 2023 (opracowanie w AWUOZ); tenże, Sprawozdanie z badań w Zduńskiej Woli, ul. Getta Żydowskiego 7, oficyna 1, Sieradz 2023 (opracowanie w AWUOZ); tenże, Sprawozdanie z badań w Zduńskiej Woli, ul. Getta Żydowskiego 5, Sieradz 2023 (opracowanie w AWUOZ); tenże, Zduńska Wola, ul. Porębska 10. Sprawozdanie z wyprzedzających badań archeologiczno-konserwatorskich, Sieradz 2023 (opracowanie w AWUOZ).
- 17 M. Urbański, Sprawozdanie z badań w Zduńskiej Woli, ul. św. Maksymiliana Kolbego 15. Budowa domu, Sieradz 2024 (opracowanie w AWUOZ); tenże, Sprawozdanie z badań w Zduńskiej Woli, ul. św. Maksymiliana Kolbego 15. Przyłącza, Sieradz 2024 (opracowanie w AWUOZ).

WYKAZ II MIASTO ZDUŃSKA WOLA

Opracowania i wyniki badań archeologicznych uporządkowane według daty wykonania

1988

1. Andrzej Pelisiak, Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na osadzie kultury pucharów lejkowatych w Zduńskiej Woli-Nowym Mieście, stan. 2, Łódź 1988.

Osada kultury pucharów lejkowatych, faza wiórecka: 1. dom z zapleczem; 2. jama i drugi dom?; 3. materiał ruchomy.

2012

2. Marcin Lewandowski, Nadzór archeologiczny podczas prac ziemnych związanych z budową ratusza miejskiego w Zduńskiej Woli na Placu Wolności w 2012 r., Pabianice 2012¹⁸. Sprawozdanie nie zostało odnalezione w zasobach archiwum WUOZ Łódź. Nie są znane dokładne wyniki badań. Z informacji ustnych innych badaczy i świadków wiadomo, iż odkryto relikty fundamentów zabudowy śródrzynekowej, prawdopodobnie po przedwojennym ratuszu.

2012-2013

3. Marek Urbański, Zduńska Wola, Plac Wolności. Prace archeologiczno-konserwatorskie podczas budowy sieci ciepłowniczej 2012-2013, Sieradz 2013.

Miasto późnonowożytne z XVIII-XX w. Relikty budynków i jam osadniczych. Liczne mobilia w postaci ceramiki, szkła, kafli, cegieł, kości zwierzęce, monet rosyjskich (skradzione).

2014

4. Michał Beda, Opracowanie wyników nadzoru archeologicznego w Zduńskiej Woli podczas inwestycji: „Przebudowa budynków na potrzeby Środowiskowego Domu samopomocy w Zduńskiej Woli wraz z budową zjazdu publicznego, drogi pożarowej i placu manewrowego z miejscami postojowymi”, Pabianice 2014.

Brak zabytków – teren jałowy.

2015

5. Krzysztof Janicki, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w miejscowości Zduńska Wola ul. Wilcza 42B dz. nr 224/4, 224/3, 224/2, 224/1. AZP 70-46, Ozorków 2015.

Brak zabytków – teren jałowy.

6. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. Łaska 2. Opracowanie wyników badań ar-

18 Domniemane brzmienie tytułu zrekonstruowane przez M. Urbańskiego.

cheologiczno-konserwatorskich podczas budowy przyłącza kanalizacyjnego w 2015 r., Sieradz 2015.

Miasto późnonowżytnie z XVIII-XIX w. Relikty zabudowy oficyn i budynków gospodarczych. Liczne mobilia: ceramika naczyniowa i budowlana, kafle, szkło kości zwierzęce.

7. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. Paprocka 6. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy przyłącza kanalizacji sanitarnej w 2015 r., Sieradz 2015.

Brak zabytków – teren jałowy.

8. Andrzej Wójcik, Sprawozdanie z konserwatorskiego nadzoru archeologicznego podczas rozbudowy ulicy Wilczej w Zduńskiej Woli. Budowa chodnika, Pabianice-Zduńska Wola 2015. Brak zabytków – teren jałowy.

2016

9. Piotr Momot, Nadzór archeologiczny na inwestycji: rozbudowa ulicy Wilczej i Topolowej w Zduńskiej Woli, Łódź 2016.

Brak zabytków – teren jałowy.

10. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. Serdeczna 8. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy garażu w 2016 r. na stanowisku Zduny 4, Sieradz 2016.

Brak zabytków – teren jałowy.

2017

11. Jakub Śliwiński, Opracowanie wyników badań archeologiczno-dokumentacyjnych przeprowadzonych w 2017 r. przy inwestycji „Budowa budynku mieszkalnego jednorodzinne, zbiornika na nieczystości ciekłe i zewnętrznej instalacji elektrycznej zalicznikowej na działkach 16/6, 405/19 (obręb geod. 13) położonych przy ulicy Twardowskiego 17 w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2017.

Brak zabytków – teren jałowy.

12. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. Serdeczna 4. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy garażu w 2017 r. na stanowisku Zduny 4, Sieradz 2017.

Brak zabytków – teren jałowy.

13. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. Topolowa. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas rozbudowy ulicy w 2017 r., Sieradz 2017.

Brak zabytków – teren jałowy.

2018

14. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. ks. J. Twardowskiego, dz. 416/8 i 418/8. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy domu w 2018 r., Sieradz 2018.

Brak zabytków – teren jałowy.

2019

15. Krzysztof Starzyński, Sprawozdanie ostateczne z badań archeologicznych przeprowadzonych przy budowie salonu wystawowo-handlowego mebli na działce nr 310, przy Placu Wolności 15 oraz na działce nr 426, przy Placu Wolności 16 wraz z przyłączeniem wody, kanalizacji sanitarnej, deszczu, gazu, Zduńska Wola, woj. łódzkie, Wrocław 2019.

Brak zabytków ruchomych. Wystąpiła warstwa cegieł rozbiórkowych z XIX-XX w.

16. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Budowa budynku mieszkalnego na terenie działki nr ewid. 23/9 w Zduńskiej Woli przy ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego”, Sieradz 2019.

Brak zabytków – teren jałowy.

17. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przy inwestycji budowy budynku mieszkalnego na terenie działki 21/3 w Zduńskiej Woli przy ul. kard. St. Wyszyńskiego

Brak danych o rezultatach badań.

2020

18. Marcin Lewandowski, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego na ul. Mostowej, gm. Zduńska Wola, pow. zduńskowski, Pabianice 2020.

Sprawozdanie zaginęło. Brak wyników. Prawdopodobnie teren jałowy wg analogicznych badań P. Muzolfa.

19. Katarzyna Anna Oleszek, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przy inwestycji pn.: „Budowa kanalizacji sanitarnej wraz z odejściami bocznymi do granic posesji w ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Zduńskiej Woli” [AZP 70-46], Rzeszów 2020.

Brak zabytków – teren jałowy.

20. Ewelina Chołodowska-Kamińska, Katarzyna Anna Oleszek, Wyprzedzające wykopaliskowe badania archeologiczne inwestycją pn. „Budowa budynku mieszkalnego jednorodzinnego z wiatą garażową, na dz. nr ewid. 588 (obr. 11) przy ul. Braterskiej 8 w Zduńskiej Woli”, Rzeszów 2020.

Materiał ruchomy: 2 rdzenie i 1 narzędzie krzemienne, epoka kamienia, kultura?; 5 fr. ceramiki nowożytnej. Brak obiektów nieruchomych.

21. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Budowa budynku mieszkalnego wraz z infrastrukturą techniczną na działkach nr 416/6 i 418/6 położonych przy ul. ks. J. Twardowskiego 18 w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2020. Brak zabytków – teren jałowy.

22. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Budowa domu jednorodzinnego na działkach nr 18/5 i 19/5 (obręb 13) położonych przy ul. Ks. J. Twardowskiego w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2020.

Brak zabytków – teren jałowy.

23. Jakub Śliwiński, Nadzór przy budowie budynku z przyłączami ul. Tymieniecka¹⁹ w Zduńskiej Woli na dz. 108/1, 108/2, 109, 134/1, Sieradz 2020.

19 Patrz uwagi do pisowni nazwy ul. Tymienieckiej w przypisie 15.

Brak danych o rezultatach badań.

24. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. Dąbrowskiego 1. Sprawozdanie z badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy przyłącza ciepłego, Sieradz 2020.

Miasto późnonowożytnie. Warstwa kulturowa i relikty nieokreślonego budynku (Amtsgericht?). Mobiliiów brak.

25. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. św. Maksymiliana Kolbego. Kultowy Browar Staropolski. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy magazynu w 2020 r., Sieradz 2020.

Brak zabytków – teren jałowy.

26. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. Łaska 22. Sprawozdanie z badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy przyłącza ciepłego w 2020 r., Sieradz 2020.

Brak zabytków – teren jałowy.

27. Marek Urbański, Zduńska Wola, gm. loco, ul. Północna 10. Sprawozdanie z badań archeologiczno-konserwatorskich prowadzonych w 2020 r., Sieradz 2020.

Brak zabytków – teren jałowy.

28. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. ks. J. Tischnera i ul. kard. S. Wyszyńskiego. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy sieci kanalizacji w 2020 r., Sieradz 2020.

Brak zabytków – teren jałowy.

29. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. kard. S. Wyszyńskiego i ul. ks. J. Twardowskiego. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy sieci kanalizacji w 2020 r., Sieradz 2020.

Brak zabytków – teren jałowy.

30. Marek Urbański, Zduńska Wola, gm. loco, ul. Sieradzka 33. Sprawozdanie z badań archeologiczno-konserwatorskich prowadzonych w 2020 r., Sieradz 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

2020-2021

31. Marek Urbański, Zduńska Wola, gm. loco, ul. Krótka 8. Sprawozdanie z badań archeologiczno-konserwatorskich, Sieradz 2023.

Brak zabytków – teren jałowy.

2021

32. Marcin Lewandowski, Sprawozdanie z badań archeologicznych w formie nadzoru przeprowadzonych podczas budowy pochylni przeznaczonej dla osób niepełnosprawnych przy skrzydle południowo-wschodnim budynku nr 1 na dz. ewid. nr 254/18, obr. 7 w Zduńskiej Woli przy ul. Stefana Żłotnickiego, gm. Zduńska Wola, pow. zduńskowski, woj. łódzkie, Pabianice-Zduńska Wola 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

33. Przemysław Muzolf, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego na ul. Wiślanej w Zduńskiej Woli, pow. zduńskowski, woj. łódzkie (AZP: 70-46), Lutomiersk 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

34. Przemysław Muzolf, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego na ul. Drwęckiej w Zduńskiej Woli, pow. zduńskowolski, woj. łódzkie (AZP: 70-46), Lutomiersk 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

35. Przemysław Muzolf, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego na ul. Mostowej w Zduńskiej Woli, pow. zduńskowolski, woj. łódzkie (AZP: 70-46), Lutomiersk 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

36. Przemysław Muzolf, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego na ul. Stawowej w Zduńskiej Woli, pow. zduńskowolski, woj. łódzkie (AZP: 70-46), Łódź 2021.

Ślad osadniczy z XVI w. – 6 fr. ceramiki.

37. Przemysław Muzolf, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego na ul. Żeromskiego i J. Kilińskiego w Zduńskiej Woli, pow. zduńskowolski, woj. łódzkie (AZP: 70-46), Łódź 2021. Brak zabytków – teren jałowy.

38. Przemysław Muzolf, Nadzór podczas inwestycji polegającej na „Budowie gazo-ciągu śr/c Ø 180, 63 PERC w ul. Pl. Wolności, Juliusza, Stefana Żeromskiego, Kilińskiego, Srebrna, Szkolna, Osmolińska, Kręta, Spacerowa, Azaliowa w Zduńskiej Woli – Etap III cz. II”, Łódź 2021.

Brak wiadomości o wynikach badań.

39. Paweł Owczarek, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przy budowie do-ziemnej i wewnętrznej instalacji gazu ziemnego dla potrzeb istniejącego budynku miesz-kalnego, jednorodzinnego na działce ew. nr 85/2, obręb 1, położonej przy ul. Tymienic-kiej w Zduńskiej Woli, gm. loco, woj. łódzkie, Jadwinin 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

40. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Budowa budynku mieszkalnego jednorodzinnego wraz z instalacjami na działce nr 405/23 i 16/7 położonych przy ul. Twardowskiego w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

41. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Budowa sieci wodociągowej na działkach nr 91/1 i 91/7 położonych przy ul. Tymienickiej w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

42. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Budowa budynku mieszkalnego wraz z instalacją elektryczną i kanali-zacją sanitarną oraz budowa budynku usługowego jednorodzinnego na działce nr 403/2 położonej przy ul. Wyszyńskiego 7 w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

43. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Rozbudowa nadbudowa i zmiana sposobu użytkowania budynku go-spodarczego na budynek handlowo-usługowy z częścią magazynową oraz socjalno-biu-rową wraz z zewnętrznymi instalacjami wody, gazu i WLZ, na działce nr 59 położonej przy ul. Klonowej w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

44. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Budowa budynku mieszkalnego jednorodzinnego oraz budynku usługowego wraz z wewnętrzną instalacją kanalizacji sanitarnej oraz elektroenergetyczną linią zasilającą na działce nr 19/2 położonej przy ul. Dolnej 40A w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

45. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Przebudowa drogi polegająca na budowie ścieżki rowerowej, ciągu pieszo-rowerowego, przebudowie chodnika oraz remoncie krawężników na ul. Piwnej na działkach nr ewid. 201/5 (obręb 7), 210, 196, 195 (obręb 14) w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

46. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Budowa budynku usługowego (obiekt kategorii XVII), zewnętrznej instalacji elektrycznej, instalacji wodociągowej i kanalizacyjnej na działce nr 334 położonej przy ul. Radosnej 9 w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

47. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Budowa budynku mieszkalnego jednorodzinnego (obiekt kategorii I), wraz z wewnętrzną linią zasilającą WLZ oraz zewnętrzną instalacją kanalizacyjną na działkach nr 137/1 i 136 położonych przy ul. Złotej 2 w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

48. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Budowa budynku mieszkalnego jednorodzinnego (obiekt kategorii I), zewnętrznej linii zasilającej, elektroenergetycznej i gazowej na działce nr 245/5 położonej przy ul. Wilczej w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2021. Brak zabytków – teren jałowy.

49. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Przebudowa odcinka ul. Bałtyckiej na działce nr 222/3 obręb nr 3 w Zduńskiej Woli, gm. Zduńska Wola”, Sieradz 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

50. Marek Urbański, Zduńska Wola, gm. loco, ul. Lniana. Sprawozdanie z badań archeologiczno-konserwatorskich prowadzonych w 2021 r. na dz. 110/6 i 111/11, Sieradz 2021.

Brak zabytków – teren jałowy.

51. Marek Urbański, Zduńska Wola, gm. loco, ul. Jasna. Sprawozdanie z badań archeologiczno-konserwatorskich prowadzonych w 2021 r. podczas budowy przepustu na rzece Pichnie, Sieradz 2022.

Brak zabytków – teren jałowy.

52. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. św. Maksymiliana Kolbego 3. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy domu w 2021 r., Sieradz 2022. Miasto późnonowżytnie i współczesne. Relikty fundamentów ceglanych. Materiał ruchomy: fragmenty cegieł, fragment kafla, fragment naczynia porcelanowego, destrukta menażki wojskowej wz. 23/31.

53. Marek Urbański, Zduńska Wola Karsznice, ul. 1-go Maja 10 i 12. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy przyłącza ciepłowniczego w 2021 r., Sieradz 2022.

Brak zabytków – teren jałowy.

54. Marek Urbański, Zduńska Wola Karsznice, ul. Wojska Polskiego 9 i 16. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy przyłącza ciepłowniczego w 2021 r., Sieradz 2022.

Brak zabytków – teren jałowy.

55. Marek Urbański, Zduńska Wola Karsznice, ul. 1-go Maja 9. Opracowanie wyników badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy przyłącza ciepłowniczego w 2021 r., Sieradz 2022.

Brak zabytków – teren jałowy.

2022

56. Przemysław Muzolf, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego na ul. Wyszyńskiego w Zduńskiej Woli, pow. zduńskowolski, woj. łódzkie (AZP: 70-46), Lutomiersk 2022.

Brak zabytków – teren jałowy.

57. Przemysław Muzolf, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w Zduńskiej Woli na ul. Tymienieckiej, dz. 91/4 pow. zduńskowolski, woj. łódzkie (AZP: 70-46), Łódź 2022.

Ślad osadnictwa z okresu wczesnośredniowiecznego: 2 fr. ceramiki.

58. Przemysław Muzolf, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego na ul. Tymienieckiej [sic!] w Zduńskiej Woli, pow. zduńskowolski, woj. łódzkie (AZP: 70-46), Lutomiersk 2022. Brak zabytków – teren jałowy.

59. Jakub Śliwiński, Michał Szymański, Opracowanie wyników ratowniczych badań wykopaliskowych, przeprowadzonych na stanowisku Zduny 5 (AZP 70-46/49) w miejscowości Zduńska Wola, gm. loco, Sieradz, 2022.

Punkt osadniczy – ogrody i pola na zapleczu miasta nowożytnego i współczesnego: 52 obiekty (jamy) i materiał ruchomy z XVII-XVIII/XIX i XX w.

60. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji Zagospodarowanie skweru przy Pasażu Powstańców Śląskich w ramach zadania „60+ smart city – innowacja jako efekt współpracy międzypokoleniowej” na działkach nr ew. 194/3 i 195/2 (obręb 7) w Zduńskiej Woli, Sieradz 2022.

Brak zabytków – teren jałowy.

61. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Budowa budynku mieszkalnego jednorodzinnego na działce nr 30/9 położonej przy ul. Klonowej 11A w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2022.

Brak zabytków – teren jałowy.

62. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. Dąbrowskiego 10. Sprawozdanie z badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy przyłącza ciepłego w 2022 r., Sieradz 2022.

Miasto późnonowoczesne: relikty fundamentów i warstwy kulturowej lub humusu ogrodowego z XIX-XX w. Mobiliów brak.

63. Marek Urbański, Zduńska Wola, gm. loco, ul. Tymieniecka 4. Badania archeologiczno-konserwatorskie podczas budowy magazynu dla firmy „CEJAX” w 2022 r., Sieradz 2022. Brak zabytków – teren jałowy.

2022-2023

64. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Rozbudowa drogi gminnej Nr 119246E ul. Jasnej w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2023.

Brak zabytków – teren jałowy.

65. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. Juliusza 5/9. Sprawozdanie z badań archeologiczno-konserwatorskich podczas budowy w 2022-2023 r., Sieradz 2023.

Miasto późnonowżytnie z XIX/XX – 1. poł. XX w. Relikty fundamentów międzywojennych. Mobiliów brak.

2023

66. Przemysław Muzolf, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego na ul. Obywatelskiej w Zduńskiej Woli, pow. zduńskowolski, woj. łódzkie (AZP: 70-46), Lutomiersk 2023.

Brak zabytków – teren jałowy.

67. Przemysław Muzolf, Budowa sieci gazowej gazu ziemnego śr/c na terenie Zduńskiej Woli przy ul. Tymienieckiej wraz z przyłączami gazu na dz. ew. nr 105, 119/12, 119/13, 121/6 obręb 1 Zduńska Wola, msc. Zduńska Wola przy ul. Tymienieckiej, Lutomiersk 2023.

Brak zabytków – teren jałowy.

68. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego prowadzonego przy inwestycji „Rozbudowa budynku szkoły II Liceum Ogólnokształcącego w Zduńskiej Woli o windę zewnętrzną przeznaczoną dla osób niepełnosprawnych na działce nr ewid. 340/4 położonej przy ul. Komisji Edukacji Narodowej 6”, Sieradz 2023.

Brak zabytków – teren jałowy.

69. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy inwestycji „Podłączenie do sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej budynku mieszkalnego jednorodzinnego na działce nr 275/5 przy ul. Kolbego 12 w Zduńskiej Woli”, Sieradz 2023. Brak zabytków – teren jałowy.

70. Marek Urbański, Wstępne sprawozdanie z badań w Zduńskiej Woli, ul. Getta Żydowskiego 5 i 7, Sieradz 2023.

Miasto późnonowżytnie z XIX-poł. XX w. Gruz ceglany, relikty rozebranych fundamentów, studni. Mobilia: kafle secesyjne.

71. Marek Urbański, Sprawozdanie z badań w Zduńskiej Woli, ul. Getta Żydowskiego 7, oficyna 1, Sieradz 2023.

Miasto późnonowżytnie z XIX i XX w.

72. Marek Urbański, Sprawozdanie z badań w Zduńskiej Woli, ul. Getta Żydowskiego 7, oficyna 1, Sieradz 2023.

Miasto późnonowżytnie z XIX-XX w. Mobilia: kafe secesyjne.

73. Marek Urbański, Zduńska Wola, ul. Porębska 10. Sprawozdanie z wyprzedzających badań archeologiczno-konserwatorskich, Sieradz 2023.

Przedmieście z okresu międzywojennego. Relikty fundamentów. Brak mobiliów zabytkowych.

2024

74. Konrad Kupis, Sprawozdanie z badań archeologicznych, przeprowadzonych w msc. Zduńska Wola, gm. loco, woj. łódzkie, Łódź 2024.

Badano działkę 117/6 przy ul. Tymienieckiej. Brak Zabytków – teren jałowy.

75. Waldemar Stasiak, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi związanymi z realizacją inwestycji pt. „Budowa kanalizacji kablowej w miejscowości Zduńska Wola, gm. Zduńska Wola na potrzeby przedsięwzięcia pn. Wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach POPC działanie 1.1” na działkach: 14/8, 16/3, 16/8, 18/3, 19/3, 23/6, 23/17, 23/20, 23/22, 24/4, 41/6, 42/2, 42/6, 43/1, 43/3, 46/4, 405/7, 405/25, 405/26, 407/2, 407/3, 416/3, 418/3, 426/2, 427/2 obręb 13 Zduńska Wola, dz. 238 obręb 14 Zduńska Wola, dz. 168 obręb 12 Zduńska Wola, msc. Zduńska Wola, gm. Zduńska Wola, pow. zduńskowski, woj. łódzkie, Łódź 2024.

Brak zabytków – teren jałowy.

76. Marek Urbański, Sprawozdanie z badań w Zduńskiej Woli, ul. św. Maksymiliana Kolbego 15, Budowa domu, Sieradz 2024.

Miasto późnonowżytnie i współczesne od pocz. XX do poł. XX w. Relikty fundamentów ceglanych. Mobilia: fr. ceramiki, naczynia szklane, garnek emaliowany, wózek dziecięcy, cegły, dachówki.

77. Marek Urbański, Sprawozdanie z badań w Zduńskiej Woli, ul. św. Maksymiliana Kolbego 15. Przyłącza, Sieradz 2024.

Miasto późnonowżytnie i współczesne od pocz. XX do poł. XX w. Relikt fundamentu, doły śmietniskowe. Mobilia: kafe, fragmenty ceramiki naczyniowej.

78. Bartosz Zgodziński, Weronika Bujnowicz-Zgodzińska, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego w miejscowości Zduńska Wola, dz. ew. nr 104/17, 104/18, 174/7, 174/8, 174/9 obręb 1 Zduńska Wola, ul. Tymieniecka, gm. Zduńska Wola, pow. zduńskowski woj. łódzkie. Inwestycja: Budowa zewnętrznej i wewnętrznej instalacji gazu propan-butan wraz ze zbiornikiem naziemnym poj. 4850 dm³ dla budynku usługowego, Sokolniki-Las 2024. Brak zabytków – teren jałowy.

79. Jakub Śliwiński, Sprawozdanie z badań podczas budowy ronda na Placu Wolności/ul. Łaskiej oraz ul. Kościelnej w 2024 r. (w trakcie opracowania).

Ryc. 3. Lokalizacja badań archeologicznych na terenie Zduńskiej Woli w latach 1988-2024

Źródło: oprac. autora

Korelacja warunków geograficzno-przyrodniczych ze śladami dawnego osadnictwa. Mamy powyżej kompletną informację o znanych badaniach archeologicznych na terenie Zduńskiej Woli. Rzuca się w oczy przede wszystkim szalona dysproporcja między wysiłkiem badawczym a rezultatami naukowymi – tylko 18 razy na 79 znanych lokalizacji badań archeologicznych natrafiono na materiały zabytkowe! Przyczyny tego stanu rzeczy są różnorakie. Poniżej postaramy się je scharakteryzować determinanty i zaproponować próbę wyjaśnienia ich wpływu na wyniki badań archeologicznych.

Ważnymi, o ile nie najważniejszymi czynnikami wpływającymi na zasięg i intensywność okupacji ludzkiej są warunki geograficzno-przyrodnicze, jakie leżą u podstaw osadnictwa ludzkiego na danym terenie²⁰. Jako przykład mogą służyć ustalenia poczynione w nieodległym od Zduńskiej Woli Lutomiersku²¹. W przypadku Zduńskiej Woli podłoże geologiczne i jego budowa widoczne na ogólnych mapach geologicznych, geomorfologicznych i glebowych nieistniejącego już województwa sieradzkiego, pokazują, że omawiany teren leży głównie na piaskach gliniastych i glinach zwałowych budujących wysoczyznę morenową, przeciętych korytem Pichny (i mniejszych cieków), gdzie osadziły się mułki i piaski rzeczne²². Zgeneralizowana mapa glebowa wskazuje, że południowa część miasta jest pokryta glebami hydromorficznymi, a północna i północno-wschodnia niezłymi glebami pseudobielicowymi, względnie wylugowanymi brunatnymi i pseudoglejami²³.

Rzeczywistość jest jednak trochę bardziej skomplikowana, jak ukazuje Szczegółowa Mapa Geologiczna Polski i Mapa glebowo-rolnicza Zduńskiej Woli²⁴. Niestety całe centrum

-
- 20 Jest to oczywiście nawiązanie do poglądów Fryderyka Ratzla o determinizmie środowiskowym wywierającym istotny wpływ na rozwój kulturowy społeczeństw ludzkich (F. Ratzel, *Anthropogeographie*, Norderstedt 1917). Później podważano ten paradygmat, mając na uwadze większą rolę człowieka w procesach osadniczych (np. P. Vidal de la Blache, *Géographie Humaine – Primary Source Edition*, Charleston 2014). Ostatnio za najważniejsze procedury badawcze w studiach osadniczych uznaje się po pierwsze: metodę kartograficzną, gdzie mapa służy za narzędzie analizy przestrzennej oraz po drugie: „koncepcję kultury archeologicznej, jako pochodnej rozważań nad relikami z przeszłości w różnych skalach przestrzennych” (W. Rączkowski, *Osadnictwo jako przedmiot badań archeologii*, [w:] *Leksykon terminów archeologicznych*, red. A. Marciniak, A.I. Zalewska, D. Cyngot, S. Iwaniszewski, H. Kowalewska-Marszałek, F.M. Stepniewski, Kraków, Poznań, Warszawa, Łódź 2024, s. 439).
- 21 P. Kittel, *Geomorfologiczne uwarunkowania rozwoju osadnictwa i przeobrażenia morfologii obszaru stanowiska 3 a-c Lutomiersk-Koziówki w warunkach antropopresji*, [w:] *Lutomiersk-Koziówki stanowisko 3 a-c, pow. pabianicki, woj. łódzkie. Wielokulturowy zespół osadniczy od schyłkowego paleolitu po okres nowożytny*, pod. red. R. Grygiela, Łódź 2012, s. 264 i tam zamieszczona literatura.
- 22 T. Krzemiński, *Załącznik 1. Geologia-utworu powierzchniowe; Załącznik 2. Geomorfologia*, [w:] *Województwo sieradzkie*, red. W. Piotrowski, Łódź-Sieradz 1980.
- 23 M. Jastrzębski, *Załącznik 3, Gleby*, [w:] *Województwo sieradzkie*, red. W. Piotrowski, Łódź-Sieradz 1980.
- 24 Dane zaczerpnięte z materiałów Urzędu Miasta Zduńska Wola i Gminy Zduńska Wola (Projekt robót geologicznych w celu wykorzystania ciepła Ziemi i System Informacji

zostało wyjęte spod obserwacji ze względu na silną zabudowę miejską. Na północy, w Stęszycach, mamy głównie słabe gleby żytinio-ziemniaczane, ale na północ od linii kolejowej jest płat bardzo dobrej gleby pszennej. W Zdunach na południowym zachodzie na powierzchni gleb „zbożowo-pastewnych”, występują wyspy gleb pszennych. W południowo-wschodniej części miasta, na obszarze Kolonii Karsznice mamy wyspę dobrych ziem żytinio-ziemniaczanych a nawet pszennych, otoczonych słabszym kompleksem żytnim i pastewnym. Na wschód od Swędzieniejewic, w granicach dzielnicy Karsznice, można zaobserwować niewielkie obszary dobrych ziem żytinio-ziemniaczanych oraz ich słabsze odmiany.

Co do warunków hydrologicznych wokół Zduńskiej Woli, to można zauważyć nawet na mapach zgeneralizowanych²⁵ dość gęstą sieć cieków wodnych, które zbiegają się gwiazdźście w rejonie Stęszyc, skąd odpływają na północny-zachód przez Tymienice jako Brodnia. Oczywiście przecinają one starsze utwory geologiczne. Potwierdzenie tego stanu rzeczy znajdujemy na starszych mapach w skali 1:25000, jak i na młodszych mapach 1:10000²⁶. Generalnie trzeba podkreślić, że między Zduńską Wolą a Karsznicami przebiega wododział rozdzielający zlewnię Brodni-Pichny²⁷ oraz Grabi. Karsznice są odwadniane przez Tymiankę i jej strugi, Zduńska Wola, oprócz wspomnianej Pichny, łączącej się lub przechodzącej w Brodnię, ma drugi, bezimienny ciek wodny płynący wzdłuż ulicy Łódzkiej, otaczający generalnie od północy centrum miasta, a swoimi odnogami sięgający nawet w rejon Krobanówka i skrzyżowania tras kolejowych.

Porównanie lokalizacji znanych nam archiwalnych stanowisk archeologicznych z mapami hydrograficznymi wskazuje, że są one w przeważającej mierze położone w pobliżu cieków wodnych (mapa 1). Odnosi się to nawet do stanowiska paleolitycznego w rejonie Henrykowa, gdzie dokładne mapy i mapy starsze pokazują istnienie tam sieci drobnych kanałów z wodą. Zastanawiające jest istnienie osady neolitycznej w Nowym Mieście, st. 1. Widać jej mieszkańcy musieli jakoś inaczej rozwiązać problem z zaopatrzeniem w wodę. Także nad wodą w Stęszycach leży jeden ślad osadnictwa z XVI w. Koncentracja znalezisk z nowszych badań w centrum miasta, gdzie brak jest napowierzchniowych źródeł wody, wynika z pewnością z rozwoju szybko rozwijającego się organizmu miejskiego w okresie nowożytnym. Być może dwa pozytywnie zakończone badania w Zdunach, a może i w centrum miasta, to ślady po średniowiecznych korzeniach miasta.

Korelacja dawnego osadnictwa z glebami jest bardzo słabo w Zduńskiej Woli czytelna. Mało jest znanych stanowisk pradziejowych, a centrum miasta jest zabudowa-

Przestrzennej – dostęp 20.12.2024).

25 Z. Maksymiuk, *Załącznik 4. Hipsometria, hydrografia*, [w:] *Województwo sieradzkie*, red. W. Piotrowski, Łódź-Sieradz 1980.

26 Źródło: Archiwum Działu Archeologii i Paleontologii Muzeum Okręgowego w Sieradzu.

27 O problemach z nazewnictwem rzek w rejonie Zduńskiej Woli autor już wcześniej pisał: M. Urbański, *Zabytki archeologiczne z terenu gminy Szadek w zbiorach Muzeum Okręgowego w Sieradzu*, „Biuletyn Szadkowski” 2024, t. 24, s. 41 i tam dalsza literatura; tenże, *Rębieskie – mało znany zakątek ziemi sieradzkiej*, „Na Sieradzkich Szlakach” 2025, nr 1, s. 45-46.

ne i, jak wspomniano wyżej, mapy glebowe nie obejmują zurbanizowanego centrum. Tam jednak, gdzie znamy rozłożenie rodzajów gleb w terenie, można z dużą dozą prawdopodobieństwa stwierdzić, że jest ono powiązane z ich lepszymi rodzajami. Widać to np. w Stęszycach (s. 36 w wykazie II), w Zdunach (4, 5 i 16 w wykazie I) oraz w Kolonii Karsznice (st. 12 i 13 w wykazie I). Co do centrum Zduńskiej, to zarejestrowane tam częste występowanie materiałów nowożytnych nie ma powiązania z rodzajem gleb, tylko jest pochodną rozbudowy miasta. Należy przy tym podkreślić zauważalną przewagę piasków na prawym brzegu Pichny, a glin na lewym²⁸.

Podsumowując można stwierdzić, że wyniki obserwacji i badań archeologicznych na terenie miasta Zduńska Wola świadczą o tym, że jeśli chodzi o stanowiska o pradziejowej i średniowiecznej proveniencji, to są one powiązane z siecią cieków wodnych. Dodatkową zachętą do osadzania się przodków zduńskowolan było występowanie dobrych gleb, nadających się do uprawy za pomocą dość prymitywnych narzędzi. Jednocześnie ciężkie, gliniaste podłoże skutecznie zniechęcało ludzi do zakładania osiedli, tam gdzie one występowały. Doskonałą ilustracją do tej tezy jest prawie całkowity brak (poza materiałami nowożytnymi) na terenie Osiedla Złota i kompletny brak jakichkolwiek śladów dawnego osadnictwa na wschód od Osiedla Południe, mimo, że nie brakuje tam drobnych cieków wodnych. Na tym obszarze mamy do czynienia wyłącznie z podłożem gliniastym – nie bez kozery założono tam Zduny, w których z tej gliny wyrabiano kafle piecowe! Choć wnioski te nie są całkiem zbieżne z uwagami L. Kajzera i J. Augustyniaka o związkach osadnictwa z rodzajami gleb²⁹, to trzeba pamiętać, że dotyczą niewielkiego obszaru.

Zakończenie

Powyższe obserwacje i konkluzje są w zasadzie zgodne z dawnymi uwagami badaczy, z jednej strony o rzadkim osadnictwie pradziejowym wykazanym np. w pracy M. Urbańskiego³⁰, a z drugiej strony o pustce osadniczej w średniowieczu i czasach nowożytnych, omówionymi przez Jana Dylika³¹, a potwierdzonymi niejako obserwacjami L. Kajzera i J. Augustyniaka co do Szadkowskiego, opartymi, jak piszą autorzy, na mapie S.M. Zajączkowskiego³². Wypada zauważyć, że nawet kilkadziesiąt lat później podnoszono, iż gęstość osadnictwa mogła być w rzeczywistości większa, bowiem często badania nad osadnictwem opierały się na źródłach niepełnych, przypadkowych i zawierających

28 Patrz liczne sprawozdania w AWUOZ.

29 L. Kajzer, J. Augustyniak, *Wstęp do studiów nad świeckim budownictwem obronnym sieradzkiego w XIII-XVII/XVIII wieku*, Łódź 1986, s. 9.

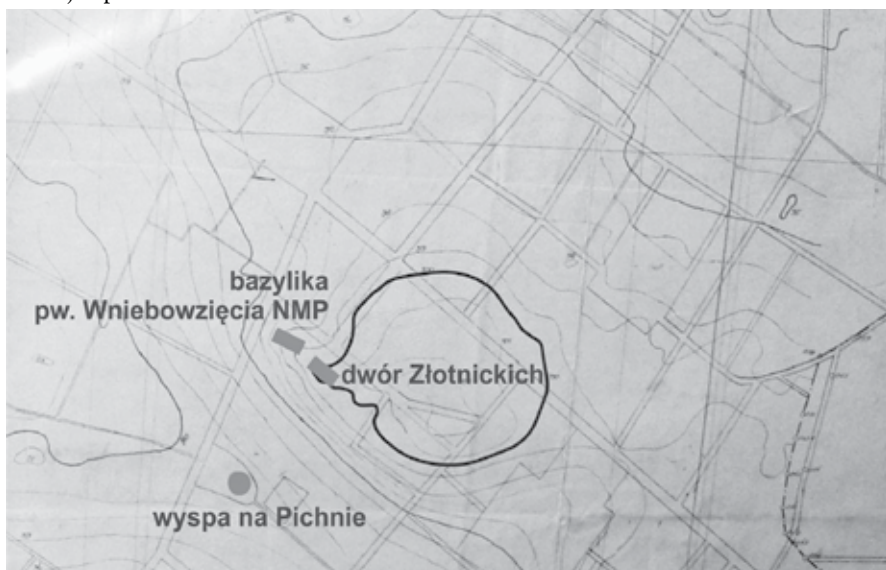
30 M. Urbański, *Archeologia powiatu zduńskowolskiego. Podstawowe wiadomości*, Zduńska Wola 2005, s. 23-28.

31 J. Dylik, *Rozwój osadnictwa w okolicach Łodzi*, „Acta Geographica Universitatis Lodziensis” 1948, nr 4.

32 L. Kajzer, J. Augustyniak, *Wstęp do studiów nad świeckim budownictwem...*, s. 9; S.M. Zajączkowski, *Sieć osadnicza i struktura osadnictwa dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej w początkach XVI wieku*, „Slavia Antiqua” 1972, t. 19, s. 23.

„luki i białe plamy”³³. Przedstawione powyżej badania trzeba wobec tego traktować jako „kamyczek do rekonstrukcji mozaiki osadniczej” regionu zduńskowolskiego, która jest budowana bardzo mozolnie i w niedostatecznie intensywny sposób. Wydaje się bowiem, że wciąż mamy do czynienia z badaniami w „dawnym stylu”.

Aby wyrażony tu pogląd lepiej uzasadnić, trzeba podkreślić fakt, że we współczesnych opracowaniach i badaniach osadniczych za podstawę wnioskowania służy znacznie szersze spektrum danych, pozyskiwanych za pomocą specjalistycznego sprzętu przez interdyscyplinarne zespoły badawcze dysponujące znacznymi środkami finansowymi. Mamy tu na myśli postępy tzw. archeologii procesualnej w badaniach osadniczych³⁴. A i tak doświadczenie uczy, że jest to wciąż „ułamna” rekonstrukcja, gdyż postęp technologiczny i metodologiczny przynosi wciąż nowe możliwości poznawcze, vide rozwój archeologii postprocesualnej i jej wpływ na rozumienie możliwości poznawczych etapów rozwoju społeczeństw ludzkich³⁵.

Ryc. 4. Układ domniemanych elementów zabudowy przedindustrialnej Zduńskiej Woli na tle niemieckiej mapy hipsometrycznej z czasów II wojny światowej

Źródło: oprac. autora

- 33 S.M. Zajączkowski, *Osadnictwo i stosunki własnościowe siemadzkiego na przełomie późnego średniowiecza i czasów nowożytnych*, [w:] *Między Północą a Południem. Siemadzkie i Wieluńskie w późnym średniowieczu i czasach nowożytnych*, red. T.J. Horbacz, L. Kajzer, Sieradz 1993, s. 34-35.
- 34 W. Rączkowski, *Osadnictwo jako przedmiot badań...*, s. 442-443.
- 35 A. Marciniak, *Archeologia postprocesualna*, [w:] *Leksykon terminów archeologicznych*, red. A. Marciniak, A.I. Zalewska, D. Cyngot, S. Iwaniszewski, H. Kowalewska-Marszałek, F.M. Stępniewski, Kraków-Poznań-Warszawa-Łódź 2024, s. 120-121.

Tak więc jednym z postulatów badawczych odnośnie poznania przeszłości Zduńskiej Woli, aby bardziej przybliżyć się do prawdy o dziejach tych terenów, jest doposażenie czynnych tu archeologów w coraz lepszy sprzęt lub *garder toutes les proportions*, pójście drogą Clausewitza i dofinansowanie prowadzenia badań archeologicznych, realizowane przez władarzy miasta. Drugim zadaniem jest opracowanie programu badawczego, wytyczającego kierunki, zakres i problematykę badań. Program powinien być oparty na szerokiej bazie poznawczej i konsultowany przez specjalistów z różnych dziedzin. Ponadto wydaje się także, że istnieje potrzeba zdefiniowania na nowo stref ochrony konserwatorskiej na terenie Zduńskiej Woli w zakresie ochrony archeologicznej. Analiza wyników badań, które zmapowano i udostępniono w niniejszym artykule wyraźnie sugeruje takie działania. Potencjał badawczy w zakresie archeologii pradziejowej mają obszary peryferyjne miasta: Nowe Miasto, Kolonia Karsznice, Stęszycy, Henryków. Natomiast Zduny niosą pewną nadzieję, a centrum to rezerwuar znalezisk dla badaczy tkanki miejskiej z XVIII-XX w.

Ryc. 5. Zduńska Wola – wyspa na stawie, 2017

Źródło: ze zbiorów autora

Autor niniejszego opracowania już kilkanaście lat temu dostrzegł kilka tematów, które wydawały mu się i wciąż wydają się ważnymi w rozpoznaniu dziejów Zduńskiej Woli. Zostały one niedawno zaprezentowane publicznie w II. tomie „Rocznika Zduńskowskiego”. Postulowano tam także m.in. przeprowadzenie weryfikacyjnych badań powierzchniowych³⁶. Wyniki mogą być bardzo ciekawe, zwłaszcza, że możliwości ba-

36 M. Urbański, *Wyniki prac archeologicznych...*, s. 36.

dawcze bardzo wzrosły w ostatnich latach. Jednak jest jeden temat, który ma niezwykle potencjał poznawczy – rozpoznanie interdyscyplinarne, czy też wielodyscyplinarne³⁷, najwyższej partii centrum Zduńskiej Woli³⁸, gdzie przebieg poziomnic, układ i wzajemne relacje cieków wodnych, stawu z wyspą, kościoła na cyplu i dworu Złotnickich, którego korzeni nie znamy, sugerują istnienie w tym miejscu najstarszych śladów osadnictwa średniowiecznego (mapa 3). Układy kilkuelementowe dawnej zabudowy i ich przemiany są znane w różnych konfiguracjach z terenów Polski centralnej³⁹. Odpowiedź pozytywną lub negatywną na temat rozwoju można uzyskać tylko w trakcie poszukiwań archeologicznych. Szkoda, że podczas rewitalizacji parku w 2017 r. nie wykorzystano okazji do takich badań...

Bibliografia

Opracowania

Cyrek K., *Paleolit i mezolit na obszarze województwa sieradzkiego*, „Sieradzki Rocznik Muzealny” 1990, t. 7.

Dylik J., *Rozwój osadnictwa w okolicach Łodzi*, „Acta Geographica Universitatis Lodziensis”, 1948, nr 4.

Kajzer L., Augustyniak J., *Wstęp do studiów nad świeckim budownictwem obronnym sieradzkiego w XIII-XVII/XVIII wieku*, Łódź 1986.

Kittel P., *Geomorfologiczne uwarunkowania rozwoju osadnictwa i przeobrażenia morfologii obszaru stanowiska 3 a-c Lutomiersk-Koziówki w warunkach antropopresji*, [w:] *Lutomiersk-Koziówki stanowisko 3 a-c, pow. pabianicki, woj. łódzkie. Wielokulturowy zespół osadniczy od schyłkowego paleolitu po okres nowożytny*, pod red. R. Grygiela, Łódź 2012.

Łaszczyńska T., *Osadnictwo w okresie 10 000-1700 lat p.n.e.*, [w:] T. Łaszczyńska, H.A. Ząbkiewicz-Koszańska, *Osadnictwo na terenie powiatu sieradzkiego w okresie starożytności*, „Studia i Materiały do Dziejów Ziemi Sieradzkiej” 1962, t. 1.

Łaszczyńska T., *Osadnictwo w okresie od I w. p.n.e. do V w. n.e.*, [w:] T. Łaszczyńska, H.A. Ząbkiewicz-Koszańska, *Osadnictwo na terenie powiatu sieradzkiego w okresie starożytności*, „Studia i Materiały do Dziejów Ziemi Sieradzkiej” 1962, t. 1.

Pelisiak A., *Neolit na terenie województwa sieradzkiego*, „Sieradzki Rocznik Muzealny” 1992 (1991-1992), t. 8.

37 Rozumiane nieco w kontrze do ujmowania tego problemu i definiowania przez Jana Sowę (J. Sowa, *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*, Kraków 2011, s. 29-30).

38 M. Urbański, *Wyniki prac archeologicznych...*, s. 35.

39 Wiele przykładów znajdujemy choćby w przytaczanej pracy L. Kajzera i J. Augustyniaka (*Wstęp do studiów...*, Łódź 1986), a także w nowszej literaturze i opracowaniach konserwatorskich.

- Pelisiak A., *Początki epoki brązu na terenie województwa sieradzkiego*, „Sieradzki Rocznik Muzealny” 1992 (1991-1992), t. 8.
- Piniński J., *Zduńska Wola, woj. Sieradz*, [w:] J. Dąbski, E. Hanc-Maikowa, K.E. Natkański, J. Piniński, J. Zięba, *Znaleziska numizmatyczne zarejestrowane przez pracowników Działu Numizmatycznego Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi w latach 1981-1987*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria numizmatyczna i konserwatorska” 1989, nr 9.
- Piotrowski W. (red.), *Województwo sieradzkie*, Łódź-Sieradz 1980.
- Ratzel F., *Anthropogeographie*, Norderstedt 2017.
- Rączkowski W., *Osadnictwo jako przedmiot badań archeologii*, [w:], *Leksykon terminów archeologicznych*, red. A. Marciniak, A.I. Zalewska, D. Cyngot, S. Iwaniszewski, H. Kowalewska-Marszałek, F.M. Stępniewski, Kraków, Poznań, Warszawa, Łódź 2024.
- Sowa J., *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*, Kraków 2011.
- Urbański M., *Odkrycia i badania archeologiczne dokonane w czasie II wojny światowej w południowo-zachodniej części woj. łódzkiego*, „Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne” 2004-2005, t. 9.
- Urbański M., *Archeologia powiatu zduńskowolskiego. Podstawowe wiadomości*, Zduńska Wola 2005.
- Urbański M., *Ludwik Kowalczewski (z notatek Mieczysława Krawczyńskiego)*, „Na Sieradzkich Szlakach” 1999, nr 1.
- Urbański M., *Wyniki prac archeologicznych na Placu Wolności w Zduńskiej Woli w latach 2012-2013*, „Rocznik Zduńskowski” 2024, t. 2.
- Urbański M., *Zabytki archeologiczne z terenu gminy Szadek w zbiorach Muzeum Okręgowego w Sieradzu*, „Biuletyn Szadkowski” 2024, t. 24.
- Urbański M., *Rębieskie – mało znany zakątek ziemi sieradzkiej*, „Na Sieradzkich Szlakach” 2025, nr 1.
- Vidal de la Blache P., *Géographie Humaine – Primary Source Edition*, Charleston 2014.
- Wiklak H., *Kultura ceramiki sznurowej w Polsce środkowej*, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne” 1971, t. 1.
- Wiklak H., *Neolit w Polsce środkowej*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria archeologiczna” 1975, nr 22.
- Zajączkowski S.M., *Sieć osadnicza i struktura osadnictwa dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej w początkach XVI wieku*, „Slavia Antiqua” 1972, t. 19.
- Zajączkowski S.M., *Osadnictwo i stosunki własnościowe sieradzkiego na przełomie późnego średniowiecza i czasów nowożytnych*, [w:] *Miedzy Północą a Południem. Sieradzkie i Wieluńskie w późnym średniowieczu i czasach nowożytnych*, red. T.J. Horbacz, L. Kajzer, Sieradz 1993.